

JURYRAPPORT De Loep 2017

Dames en heren,

Het is een eer en een genot om lid te zijn van de jury van De Loep in deze tijden van Cosy Bear en Fancy Bear, die proberen ons met fakenieuws te beïnvloeden.

Dat fakenieuws, beste collega's, is trouwens een regelrechte hype. Sociale media maken de verspreiding van geruchten en onwaarheden op een ongekeerde schaal en in een ongekeerd tempo mogelijk. De NOS besteedde er in februari nog een tv-uitzending van anderhalf uur aan.

In die uitzending ging het over trollen en bots, maar het grootste voorbeeld van fakenieuws van de laatste twintig jaar kwam níet aan bod. Ik heb het dan over de massavernietigingswapens in Irak, die niet bleken te bestaan. Dat fakenieuws is verspreid via alle zenders in alle werelddelen. De leugens van de veiligheidsdiensten werden vaak live uitgezonden, verwoord door Colin Powell, de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken, die ze voorgeschotelde aan de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties.

Dat, collega's, dat is nog eens nepnieuws. Dat laat zich niet bestrijden met een Europese factcheckdienst. Nee, daarvoor heb je onderzoeksjournalistiek nodig. Onderzoeksjournalistiek als het medicijn tegen leugens en bedrog.

Iedereen die zijn macht misbruikt, gemeenschapsgeld in zijn zak steekt, of zaken onder de pet probeert te houden, moet erop kunnen rekenen dat op een dag de bel gaat en dat daar dan iemand staat van *De Correspondent*, *Vranckx op Zaterdag*, *De Morgen*, *De Tijd*, *Krant van West-Vlaanderen*, *Platform Investico*, *NRC*, *Follow the Money*, *Trouw*, *Knack*, *het Financieele Dagblad*, *Nieuwsuur*, of welk ander medium dan ook waar goede onderzoeksjournalistiek wordt bedreven.

Bovenstaande opsomming is overigens niet willekeurig: in deze media verscheen het werk van de genomineerden voor De Loep 2017.

Het mag best gezegd: het gaat goed met de onderzoeksjournalistiek. Er zijn de laatste jaren veel nieuwe initiatieven ontstaan, er is veel jong talent en we hebben maatschappelijk de wind mee. Zelfs in het regeerakkoord staat een stukje over ons vak en dat levert dan toch vijf miljoen euro per jaar op.

Er zijn bovendien ook in de voorbije periode weer ministers afgetreden en schuldigen ontmaskerd. Wet- en regelgeving is aangepast, de controle op frauderende boeren is verscherpt en er is een parlementair onderzoek naar belastingontwijking uitgevoerd.

Onderzoeksjournalistiek is duur. Dat klopt. Maar het klopt ook weer niet.

Enkele weken geleden werd bekend dat de Belastingdienst twaalf miljoen euro naheffing heeft opgelegd aan oud-VVD-voorzitter en crematieondernemer Henry Keizer. Met dank aan Eric Smit en Kim van Keken van *Follow the Money*. Ik kan u verzekeren dat met dat geld met gemak de productiekosten van alle inzendingen voor De Loep van dit jaar kunnen worden betaald. En volgend jaar ook nog wel. Duur, ach, dat is een relatief begrip.

Tegelijkertijd gaat het slecht met de journalistiek. Eigenlijk zou alle journalistiek onderzoeksjournalistiek moeten zijn. Maar sinds het boek *Flat Earth News* van Guardianjournalist Nick Davies, over hoe het dagelijkse nieuws tot stand komt, en na het mooie *VVOJ Essay* 'Betonrot in de media' van Bas Haan van november vorig jaar, weten we dat onderzoeksjournalistiek het gevaar loopt een schamplap te worden voor feitenvrije journalistiek, die ruim baan geeft aan PR, speculaties, meningen en emoties, liefst heftige emoties.

Maar vandaag vieren we het feest van het tegengif, het feest van de onderzoeksjournalistiek. Vandaag belonen we het beste werk van 2017.

De Loepjury ging dit jaar voor het eerst aan de slag met een nieuwe indeling, nieuwe categorieën: Opsporende, Signalerende en Controlerende Onderzoeksjournalistiek.

Elke indeling kent zijn grensgevallen. Een enkele keer vond de jury het nodig een inzending van Signalerend naar Controlerend te verplaatsen, of anderszins. Maar meestal klopte het wel. Meestal viel goed te bepalen of een onderzoek een misstand blootlegde door een overtredende graaier aan de schandpaal te nagelen – dan hebben we het over de categorie Opsporend. Of dat het ging om een totaal verkeerde of onverwachte uitwerking van beleid of gevolg van een wet – dan hebben we het over de categorie Controlerend. Of om het opsporen van een relevante verandering in de maatschappij, een nieuwe vorm van economie of een culturele verandering – u begrijpt het al: de categorie Signalerend.

Over die categorieën straks nog een enkel woord.

Het aantal inzendingen (122) was hoger dan gebruikelijk, omdat De Loep 2017 een overgangseditie is, die de periode april 2016 tot en met december 2017 beslaat. Vijftien van de inzendingen kwamen in aanmerking voor de Aanmoedigingsprijs. De verdeling Nederlands-Vlaams was 87 Nederlands, 32 Vlaams en drie Vlaams-Nederlands. We kunnen constateren dat bijna alle media vertegenwoordigd zijn onder de genomineerde producties. Helaas heeft de radio het in sommige gevallen net niet gehaald tot bij een nominatie. Geschreven artikelen zijn veruit in de meerderheid.

Elke inzending is door twee juryleden gewogen. Op de longlist stonden 24 inzendingen die door alle juryleden zijn bekeken, beluisterd of gelezen. Af en toe moest iemand zijn mond houden als een inzending van zijn of haar krant of omroep werd besproken.

Voordat we naar de winnaars gaan, nog een huishoudelijke mededeling. Er wordt nogal gemopperd op het vragenformulier dat u mag invullen bij een inzending voor de Loep. De jury kan zich daar wel iets bij voorstellen. Toen ik zelf nog mocht inzenden, heb ik vaak hartgrondig gevloekt op dat ietwat schoolse formulier. Maar, kan ik u vertellen, nu ik voor het eerst aan de andere kant zit, heb ik enorm veel plezier gehad van de nauwkeurige toelichting op het ingezonden werk. Alhoewel het natuurlijk niet zo is dat de winnaars degenen zijn die de vragen het best beantwoord hebben. De doorslag geeft het journalistieke product: het verhaal, het onderzoek en de impact die dat teweegbrengt

En dan nu de nominaties en de winnaars per categorie.

AANMOEDIGINGSPRIJS

Het niveau van de inzendingen van collega's in leeftijden tot en met dertig jaar was hartverwarmend en belooft veel voor de toekomst van ons vak! Uit vijftien inzendingen nomineerde de jury, in alfabetische volgorde:

🕒 HET ABSURDE NEDERLANDSE BOETEBELEID

– Jesse Frederik voor *De Correspondent*

Jesse Frederik, verdient die nog een aanmoedigingsprijs? Jawel. Hij laat veel van zich horen, maar is nog onder de dertig.

Zijn relatief kleine onderzoek toont een groot probleem aan. Frederik gaat op zoek naar het menselijke verhaal achter kille cijfers. Het is een krankzinnig verhaal over een wijziging in de obscure verkeerswet. De schade veroorzaakt door onverzekerde voertuigen daalde met 2,5 miljoen per jaar. Maar om dat te bereiken, werd voor 869 miljoen euro aan boetes opgelegd en werden 18.733 mensen in de gevangenis gegooid. 'Het absurde Nederlandse boetebeleid' is een productie met kafkaëske kwaliteiten.

🕒 BENI FILES

– Richard Kirima en Elien Spillebeen, voor *Vranckx op Zaterdag* en de website *BeniFiles.com*

Een ambitieus onderzoek dat je verbijsterd achterlaat. Deze productie geeft een stem aan slachtoffers die anders nooit gekend zouden zijn. De makers geven op een indrukwekkende manier een gezicht aan meer dan duizend volstrekt onschuldige slachtoffers van geweld in Congo. Mensen die zonder dit uitvoerige onderzoekswerk nooit gekend of gehoord zouden zijn.

🕒 HET GROTE PSYCHIATRIERAPPORT

– Femke van Garderen en Sara Vandekerckhove, voor *De Morgen*

Een indrukwekkend project, met als basis een groot onderzoek naar de kwaliteit van de psychiatrische zorg in Vlaanderen. Gebruikmakend van bestaande, maar niet openbare inspectierapporten. Van de drie genomineerde inzendingen was bij deze het weerwoord het grondigst aangepakt. De makers verdienen daarvoor een compliment, maar zij hebben ook ondervonden dat een vroege bekendmaking van je werk leidt tot tegenwerking vanuit de sector.

Dat is allemaal te lezen in het *VVOJ Jaarboek Onderzoeksjournalistiek 2017*.

DE WINNAAR

Drie totaal verschillende producties. Maar de jury moet kiezen. We zijn enorm gecharmeerd van het relatief simpele onderzoek naar de grote gevolgen voor een kwetsbare groep mensen van een relatief onbekende bureaucratische maatregel.

De VVOJ Aanmoedigingsprijs 2017 gaat naar **Het absurde Nederlandse boetebeleid**. De jury feliciteert **Jesse Frederik**.

SIGNALERENDE ONDERZOEKSJOURNALISTIEK

Dit bleek de categorie waarover volgens de jury nog de meeste onduidelijkheid bestaat. Onder de 27 inzendingen waren veel mooie, met zorg gemaakte reportages. Maar dat vinden wij, met alle respect, te weinig voor De Loep. Een reportage kan natuurlijk een belangrijk onderdeel van een onderzoeksjournalistiek project zijn, maar er moeten ook andere onderzoekstechnieken gebruikt worden, wil een inzending in onze ogen in aanmerking komen voor De Loep.

In de categorie Signalerende Onderzoeksjournalistiek nomineerde de jury, in alfabetische volgorde:

🕒 AIRBNB UNLOCKED

– Lars Bové, Stijn Debrouwere en Tobe Steel, voor *De Tijd*

Geweldige onderzoeksmethodiek, waarmee feiten aan het licht worden gebracht die Airbnb zelf verborgen wilde houden. Hier bewijst zich het voordeel van een data-analist op de redactie. Door op een slimme manier gebruik te maken van informatie van de site van Airbnb slagen de journalisten erin feiten boven tafel te krijgen die Airbnb zelf liever geheim wil houden.

🕒 DE HANDEL IN SCHULDEN

– Karlijn Kuijpers, Thomas Muntz en Tim Staal, voor *Platform Investico*

Uitstekend onderzoekswerk naar een ontwikkeling die onze samenleving op de helling zet. De ronduit schokkende praktijken worden van alle kanten belicht en echt voelbaar gemaakt. Een verhaal waar je boos van wordt, over de schuldenindustrie, een ontwikkeling waardoor schuldenaren nog verder in de problemen raken.

🕒 PROSTITUTIE VERDWIJNT (UIT HET STRAATBEELD)

– Pieter-Jan Breyne en Olivier Neese, voor *Krant van West-Vlaanderen*

Mooi vormgegeven voorbeeld van signalerende onderzoeksjournalistiek. Bijzonder is ook dat een lokale krant in Vlaanderen de moeite neemt een onderzoeksploeg op poten te zetten. Het verhaal toont ons dat de prostitutie niet weg is als de ‘kotjes’ uit het straatbeeld verdwijnen. Ze steekt dan elders de kop op.

DE WINNAAR

De jury heeft grote waardering voor de slimme inzet van een zelf geprogrammeerde scraper, die licht heeft geworpen op nieuwe ontwikkelingen in de toeristenindustrie. De Loep 2017 in de categorie Signalerende onderzoeksjournalistiek is voor **Airbnb Unlocked**. De jury feliciteert **Lars Bové, Stijn Debrouwere en Tobe Steel**.

OPSPORENDE ONDERZOEKSJOURNALISTIEK

53 Inzendingen. Hier ligt toch het hart van ons vak. Bij deze en bij de volgende categorie, **Controlerende Onderzoeksjournalistiek**, meent de jury een nieuwe ontwikkeling te constateren. Een trend waar wij enorm blij van werden. Zonder af te doen aan de kwaliteit van het onderzoek zagen wij een verbetering in verhalende en presentatietechnieken. Schrijven in scènes en aandachtig vormgeven van het verhaal bleken mogelijk bij de meest ingewikkelde maatschappelijke kwesties, of op het oog dorre dossiers. In de categorie **Opsporende Onderzoeksjournalistiek** nomineerde de jury, in alfabetische volgorde:

🕒 **HET MESTCOMLOT**

– Joep Dohmen en Esther Rosenberg, voor *NRC Handelsblad*

Een in alle opzichten geweldig onderzoek. Prachtige combinatie van storytelling en feiten onthullen. Niemand had eerder deze omvang van de fraude vastgesteld. Letterlijk een vorm van muckraking, roeren in de stront, en feiten onthullen.

🕒 **PARADISE PAPERS**

– Lars Bové, Kristof Clerix, Gaby de Groot, Jan Kleinnijenhuis, Han Koch, Karlijn Kuijpers en Martijn Roessingh, voor *Het Financieele Dagblad*, *Knack*, *De Tijd* en *Trouw*

Grondig onderzoekswerk op een zeer moeilijk terrein en met een grote impact in Nederland en België. Dit dossier toont opnieuw de toegevoegde waarde van internationale samenwerking. Na LuxLeaks, SwissLeaks en de Panama Papers/BahamaLeaks begint het een bekend patroon te worden: een datadump met miljoenen e-mails en andere documenten, waarna internationaal samenwerkende journalisten zich storten op de analyse. Met, in de ogen van deze jury, een serie deskundige verhalen met grote impact tot gevolg.

🕒 **DE ‘RÜCKSICHTSLOSE ZELFVERRIJING’ VAN EEN POLITIEK ZWAARGEWICHT**
– Kim van Keken en Eric Smit voor *Follow the Money*

IJzersterk nieuws, met een zeer sterke onderbouwing. Een schokkend en onthullend verhaal over de zelfverrijking van een prominente man in de belangrijkste politieke partij van Nederland. Spannend opgeschreven, uitgebreide wederhoor die het verhaal enorm ten goede komt. Een productie die de politiek en de journalistiek een week of twee op zijn kop heeft gezet.

DE WINNAAR

De doorslag bij de keuze van de jury gaf in deze categorie de belangrijke en goed gedocumenteerde serie van onthullingen, waardoor het internationale gesjoemel met winsten en belastingen op indringende wijze in mooie verhalen kan worden wordt verteld. De winnaar in deze zeer sterke categorie is **Paradise Papers**. De jury feliciteert **Lars Bové, Kristof Clerix, Gaby de Groot, Jan Kleinnijenhuis, Han Koch, Karlijn Kuijpers** en **Martijn Roessingh**.

CONTROLLERENDE ONDERZOEKSJOURNALISTIEK

We ontvingen 42 inzendingen in deze categorie. Ook hier zien we de journalist als controleur van de macht. Een van de belangrijke redenen waarom we dit vak beoefenen is om te laten zien waar systemen falen, beleid onrecht wordt of waar politici en andere machtigen liegen om zich te beschermen. Alle drie de nominaties kenmerken zich door een uitstekende vertelstijl. Ze zijn beeldend, in scènes geschreven en werpen nieuw licht op de feiten.

In de categorie Controlerende Onderzoeksjournalistiek nomineerde de jury, in alfabetische volgorde:

- DE 10 PGB-MISSERS VAN STAATSSECRETARIS MARTIJN VAN RIJN
– Derk Stokmans en Jeroen Wester, voor *NRC HANDELSBLAD*

Kroniek van een aangekondigde mislukking, met ontluisterende gevolgen. Een mooie reconstructie van missers door miscalculatie en wensdenken. De presentatie is ook hier enorm toegankelijk. De invoering van het persoonsgebonden budget is een ingewikkelde kwestie, die veel mensen raakt. De journalisten geven blijk ervan dat ze het materiaal onder de knie hebben en doen de kwestie op een voor ons aantrekkelijke en begrijpelijke manier uit de doeken.

- HOE EEN VERROEST DRAADJE DE HALVE RANDSTAD PLATLEGT
– Hugo Logtenberg en Derk Stokmans voor *NRC Online*

Onthullend en relevant. Leest als een thriller, ook omdat het in scènes is geschreven. Het onderzoek toont overtuigend de kwetsbaarheid van het elektriciteitsnetwerk aan. Het is prachtig opgeschreven, met korte reportages die de analyse sterker maken.

- DE REKENING VOOR RUTTE
– Bas Haan, uitgeverij Prometheus

Een verhaal waar je als onderzoeksjournalist van smilt. Fantastisch ook dat je in een boek over een spraakmakend onderzoek dat al is geweest, erin slaagt nóg een onthulling te doen. Waardoor nóg een minister moet aftreden. Dit boek is verplichte literatuur voor elke onderzoeksjournalist. Het geeft een prachtig inkijkje in alle technieken van ons vak, niet in de laatste plaats: gehuld in een slordige regenjas, met een potlood achter het oor, op een regenachtige, doordeweekse dag aanbellen in een buitenwijk in Nederland.

DE WINNAAR

De winnaar in de categorie Controlerende Onderzoeksjournalistiek is een voorbeeld van pure onderzoeksjournalistiek van grote kwaliteit, die getuigt van doorzettingsvermogen en een grondige aanpak, waarbij enige tegenwerking alleen maar motiveert om door te pakken. En dat allemaal geserveerd in een aangenaam verhaal, in mooie scènes opgeschreven. Voor alle juryleden was de overtuigende winnaar **De rekening voor Rutte**. De Loepjury feliciteert **Bas Haan**.

De jury van De Loep 2017

Marjan Agerbeek, Kees van den Bosch (voorzitter), Ides Debruyne, Jan Hauspie, Hille van der Kaa, Hugo van der Parre, Alexander Pleijter, Enzo van Steenbergen en Trees Verleyen.